

TARPDISCIPLININIAI
ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS
ATVAIZDO IR ĮVAIZDŽIO
LIETUVOS KULTŪROJE TYRIMAI

Lietuvos kultūros istorijos tyrimai yra glaudžiai susiję su Katalikų bažnyčios istorijos, lokaliųjų krikščionybės apraiškų, liaudies religingumo ir pamaldumo studijomis, nes iki pat naujausių laikų religinė pasaulėžiūra reguliavo daugelį žmonių gyvenimo sričių. Šiai plačiai ir iš tiesų neišsemiamai problematikai nagrinėti skirta ir 2011 m. pabaigoje išėjusi jau trečioji Lietuvos kultūros tyrimų instituto Sakralinio meno paveldo skyriaus leidžiamos serijos *Religinės kultūros paveldo studijos* knyga *Virgo Venerabilis: Marijos paveikslas Lietuvos kultūroje*¹. Sekant sudarytojos dr. Gabijos Surdokaitės „Pratarmėje“ išsakytomis mintimis, Švč. Mergelė Marija yra viena pamatinių krikščionybės figūrų, tačiau kultūrologiniu požiūriu jos gerbimo tradicijos Lietuvoje iki šiol nebuvo įvairiapusiškai nagrinėtos (p. 7). Pastarąjį kartą lietuviškos Dievo Motinos garbinimo formos iš katalikiškos kultūros studijų taško plačiau buvo aptartos jau daugiau nei prieš pusę amžiaus Romoje išleistoje Juozo Vaišnoros monografijoje *Marijos garbinimas Lietuvoje*².

Leidinio *Virgo Venerabilis: Marijos paveikslas Lietuvos kultūroje* aptarimą derėtų pradėti šiek tiek platesnių, tai yra nuo folkloristikos nutolusių, žinių kontekste, kuris atskleis ne tik keletą Švč. Mergelės Marijos gerbimo tradicijos atėjimo į

-
- 1 *Virgo Venerabilis: Marijos paveikslas Lietuvos kultūroje: Mokslo straipsnių rinkinys*, sudarytoja Gabija Surdokaitė, (*Religinės kultūros paveldo studijos*, kn. 3), Vilnius: LKTI, 2011. – 296 p.
 - 2 Juozas Vaišnora. *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma, 1958.

Lietuvą aspektų, bet ir trumpai pristatys mūsų kolegų (daugiausia menotyrininkų) naujausias tyrimų kryptis bažnytinės istorijos ir kultūros srityse. O tokie tyrimai, kaip matysime vėliau, gali būti įdomūs ir kitų humanitarinių specialybių atstovams, susiduriantiems su liaudiškojo pamaldumo apraiškomis mūsų kaimo pasaulėžiūroje, papročiuose, tautosakoje.

Švč. Mergelės Marijos kulto ištakos Europoje siekia ankstyvosios krikščionybės laikus, kai 431 metais vykęs Visuotinis Bažnyčios susirinkimas įtvirtino vieną svarbiausių Marijai skirtų tikėjimo tiesų ir patvirtino ją esant Dievo Motina. Į mūsų kraštą Marijos gerbimo tradicija oficialiai galėjo ateiti tik po 1387 m. įvykusio Lietuvos krikšto, o dar vėliau, tik po 1413 m. krikšto, ir į Žemaitiją. Pamaldumo Švč. Mergelei praktikos pamažu įsigalėjo visame krašte ir ilgus amžius skleidėsi įvairiomis tiek oficialiosios Bažnyčios pripažįstamomis, tiek liaudiško religingumo kontekste pamėgtomis išraiškos formomis. Vertas priminimo knygos „Pratarmėje“ nurodomas faktas, kad 1656 m. Abiejų Tautų Respublikos karalius Jonas Kazimieras šalį paaukojo Švč. Mergelei Marijai ir dar XVIII a. pradžioje Marija buvo tituluojama Lietuvos didžiąja kunigaikštene (p. 7). Tačiau tik XX a. trečiajame dešimtmetyje apaštalinis vizitatorius Lietuvai Ambrogio Damiano Achille Ratti, vėliau išrinktas popiežiumi Pijumi XI, mūsų šalį taikliai pavadino „Marijos žeme“ (ten pat). Šis „Lietuvos – Marijos žemės“ vaizdinys iki šiol labai įvairiai eksploatuojamas pačiuose įvairiausiuose diskursuose³, o nūdienės se-

-
- 3 Liudas Jovaiša, Gabija Surdokaitė. Pamaldumas Išganytojui Lietuvos kultūroje. Sud. G. Surdokaitė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2009. 334 p.: [Anotacija], *Menotyra*, 2009, t. 16, Nr. 3–4, p. 175.

kuliarizuotos visuomenės sąlygomis netgi yra įgijęs ir menkinamosios prasmės atspindžių, kuriais pasišaipoma iš vienokių ar kitokių visuomenės silpnųjų. Todėl toks Marijos paveikslui Lietuvos kultūroje skirtas leidinys tikrai yra reikalingas; ir ne tik kaip iki šiol netyrinėtiems mariologinės problematikos aspektams pristatyti skirta knyga, bet ir kaip iš tiesų rimtas mėginimas deramai atskleisti istoriškai išvešėjusią pamaldumo praktikų įvairovę, leidžiančią Lietuvą visiškai pagrįstai vadinti Marijos žeme. Taip pat tai ir savotiška pastanga sugrąžinti šiam simboliniam pavadinimui jo tikrąjį sakralųjį turinį ir taurų skambesį.

Atkreiptinas dėmesys, jog ši knyga turi tam tikras logiškas ištakas ir tęstinumą. Po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo natūraliai buvo atsigręžta į Bažnyčios istorijos mūsų krašte tyrimus. Lietuvos kultūros tyrimų institute, ne kartą keitusiame pavadinimą, bet ne tyrimų nuoseklumą, jau antrą dešimtmetį Sakralinio meno paveldo skyriuje atliekami sakralinės architektūros ir dailės paveldo tyrimai, o rezultatai nuo 1996 metų viešinami tęstinio leidinio *Lietuvos sakralinės dailės katalogas* (vėliau serijos pavadinimas buvo pakeistas į *Lietuvos sakralinė dailė*) solidžiuose tomuose⁴. Lygiagrečiai pribrendo reikalas ir platesniems, skirtingas mokslo sritis sujungiantiems analitiniams katalikiškos kultūros tyrimams, nes „sakralinės dailės suvokimas neatsiejamas nuo pačios religijos, jos istorijos, doktrinos, kulto, liturgijos, visa apimančios kultūrinės raiškos pažinimo, <...> gilesni katalikiškosios dailės tyrimai nuolat persipina su Katalikų Bažnyčios is-

.....

4 1996–2007 m. išleistos septynios I tomo, skirtos Vilkaviškio vyskupijos bažnyčių dalei, knygos, o 2011 m. pasirodė pirmoji II tomo, pristatančio Šiaulių vyskupijos sakralinį paveldą, knyga.

torijos, mokslo, religinės muzikos, literatūros ar papročių tyrinėjimais“⁵. Be to, pasak menotyrininkės Dalios Vasiliūnienės, ne tik tapatumo paieškos, bet ir istorinės bei politinės mūsų krašto realijos skatina išskirtinį dėmesį skirti bažnytiniam paveldui Lietuvoje. Mat, sunykus ir sunaikinus „elitinę rezidencijų ir dvarų kultūrą, didikų, bajorų bei pasiturinčių miestelėnų kadaise funduotose ir globotose bažnyčiose bent iš dalies buvo išsaugoti tam tikri tos kultūros palikimo fragmentai, <...> išliko didžioji Lietuvos senosios dailės paveldo dalis“⁶, o kartu ir prielaidos šį istorinį paveldą tyrinėti, rekonstruojant jį nebūtį nugrimzdusias mūsų protėvių religinio bei kultūrinio gyvenimo realijas.

Tad natūralu, kad ilgametis Sakralinio meno paveldo skyriaus įdirbis, fiksuojant Lietuvos bažnyčiose saugomus religinio meno objektus ir pristatant juos plačiau visuomenei, išsirutuliojo į nuo 2006 metų vykdomą religinės kultūros paveldo studijų programą, kurios pagrindinis tikslas – skatinti skirtingų humanitarinių mokslo sričių atstovų bendradarbiavimą tiriant svarbiausią daugiasluoksnio krikščionybės paveldo Lietuvoje problematiką.

Pirmoji šios serijos knyga buvo skirta kristologinei tematikai Lietuvos kultūroje ir pristatė įvairius pamaldumo Jėzui Kristui aspektus Lietuvos kultūros istorijoje: Jėzaus Kristaus vaizdinius, jo kulto tradicijas, žmogaus santykio su Atpirkėju išraiškas „žvelgiant iš teologijos, literatūros, dailės istorijos bei tautosakos perspektyvų“⁷. Pažymėtina, jog į šitą leidinį įtraukti ir du mūsų folklorisčių tyrimai – Jūratės

.....

5 Dalia Vasiliūnienė. Konferencija „Virgo Venerabilis“. Tęsimas religinės kultūros paveldo studijos, *Menotyra*, 2010, t. 17, Nr. 1, p. 89.

6 *Ten pat*.

7 Liudas Jovaiša, Gabija Surdokaitė. *Pamaldumas Išganytojui Lietuvos kultūroje*, p. 175.

Šlekonytės⁸ ir šių eilučių autorės⁹. Juose bene pirmą kartą plačiau nagrinėjami Jėzaus Kristaus vaizdinio savitumai lietuvių sakytinėje tautosakoje. Taip pat ir folkloristų, ir etnologų dėmesio yra vertas kaip visada išsamus ir detalus Skaidrės Urbonienės straipsnis, skirtas Išganytojo atvaizdo ypatumams lietuvių valstiečių namų aplinkoje aptarti¹⁰.

Antroji serijos knyga buvo skirta Europos istoriją paveikusių Tridento visuotinio bažnyčios susirinkimo (1545–1563) įtakai įvairioms Lietuvos religinio ir kultūrinio gyvenimo sritims – dvasininkijos gyvenimo reformai, raštijos ir literatūros, architektūros, vaizduojamosios ir liturginės dailės, liaudies meno formoms bei ikonografijai – apsvarstyti¹¹.

Trečiojoje – mūsų aptariamoje knygoje sudėtus straipsnius vienija Marijos paveikslo (atvaizdo ir įvaizdžio) Lietuvos kultūroje tema. Rinkinį sudaro dvylika

8 Jūratė Šlekonytė. Lietuvių liaudies pasaka „Žmogus ant kryžiaus“: keli pastebėjimai apie pasaulėžiūrinį sinkretizmą, kn.: *Pamaldumas Išganytojui Lietuvos kultūroje: Mokslinių straipsnių rinkinys*, sudarė G. Surdokaitė, Vilnius, 2009, p. 293–309.

9 Radvilė Racėnaitė. Jėzus Kristus lietuvių sakytinėje tautosakoje: pagrindiniai siužetai ir vaizdinio ypatumai, kn.: *Pamaldumas Išganytojui Lietuvos kultūroje: Mokslinių straipsnių rinkinys*, sudarė G. Surdokaitė, Vilnius, 2009, p. 311–326.

10 Skaidrė Urbonienė. Išganytojo atvaizdas XIX a. pab.–XX a. I p. valstiečių namų aplinkoje, kn.: *Pamaldumas Išganytojui Lietuvos kultūroje: Mokslinių straipsnių rinkinys*, sudarė Gabija Surdokaitė, Vilnius, 2009, p. 269–292.

11 *Tridento visuotinio bažnyčios susirinkimo (1545–1563) įtaka Lietuvos kultūrai: Susirinkimo idėjų suvokimas ir sklaida Vidurio Europos rytuose*, sudarytoja Aleksandra Aleksandravičiūtė, Vilnius, 2009.

mokslinių straipsnių, kurių chronologinės ribos ištis plačios: nuo XV iki XX amžiaus. Straipsnius turbūt ir bandyta išdėlioti tarsi chronologine tvarka, pradėdant nuo seniausių XVII a. Lietuvos kultūros ir religinio gyvenimo realiųjų aptarimo ir artėjant mūsų laikų link. Vis dėlto toks tekstų suskirstymas mums pasirodė truputį nepasiteisinęs. Galbūt parankesnis būtų buvęs tekstų grupavimas pagal jų problematiką ir taikomas metodologines prielaidas. Tada būtų išsiskyrusios dvi gana aiškios knygos dalys: pirmoji, apimanti dailės istorikų publikacijas, ir antroji, sujungianti kitus literatūrologų, istorikų, etnologų, folkloristų tyrimus. Antra vertus, surasti optimalių tokių straipsnių rinkinių turinio planą iš tiesų yra nelengva, nes, kaip jau yra pastebėję ir ankstesnių *Religinės kultūros paveldo studijų* knygų pristatytojai, panašaus pobūdžio leidiniams sunku išvengti „fragmentiškumo ir „pasakojimo“ nenuoseklumo“¹². Be to, toks teminiu požiūriu įvairuojantis leidinys tik patvirtina faktą, kad įvairių – tiek tematinių, tiek metodologinių – prieigų tirti mariologinei temai Lietuvos kultūroje yra apstu, tad ši problematika dar ilgai bus neišsemta.

Dėl aptariamame leidinyje pasirinktos Marijos paveikslo temos natūralu, kad ir jį sudarančių tekstų daugiausia yra parašyta dailės istorikų plunksna. Tai Švč. Mergelės Marijos vaizdavimo LDK dailėje galimus analizės principus apibendrinantis Tojanos Račiūnaitės straipsnis (p. 54–69), mariologinius LDK naudotų mišiolų siužetus nagrinėjanti Aušros Vasiliauskienės publikacija (p. 70–100), Karmelio Dievo Motinos atvaizdų ikonografinę apžvalgą pristatantis Aurelijos Rusteikienės tyrimas (p. 101–127), Loreto Švč. Mergelės

12 Dalia Vasilūnienė. *Konferencija „Virgo Venerabilis“*..., p. 89.

Marijos kartotes Lietuvoje apžvelgiantis Gabijos Surdokaitės straipsnis (p. 128–175), Lurdo Švč. Mergelės Marijos kelią į Lietuvą nagrinėjanti Skirmantės Smilingytės-Žeimienės publikacija (p. 262–286), Liepos Gričiūtės-Šverebienės pateikta Marijos atvaizdo procesijų vėliavose ir altoriuose analizė (p. 147–175), Jurgitos Pačauskienės atlikta Švč. Mergelės Marijos atvaizdų metaliniuose Lietuvos antkapių kryžiuose apžvalga (p. 197–224).

Vis dėlto ir šiame mokslinių straipsnių rinkinyje siekiama jau anksčiau užsibrėžto tikslo – „užmegzti tarpdisciplininį dialogą, leidžiantį apžvelgti įvairių humanitarinių sričių įdirbį tiriant krikščioniškąją kultūros tradiciją Lietuvoje“ (p. 7). Ir tai iš tiesų pasiekama, nes greta minėtų sakralinės dailės vaizdiniais skirtų straipsnių knygoje pristatomi ir senosios literatūros, istorijos, etnologijos ir folkloro tyrimai. Keletą jų aptarsime plačiau.

Šioje knygoje sau įdomiais aspektais mariologinę tematiką pristato ir dvi mūsų jau minėtos autorės. S. Urbonienė, sumaniai jungdama dailėtyros ir etnologijos instrumentarius, analizuoja kaimo aplinkoje, ribotoje, nedidelėje teritorijoje, privataus valstietiško pamaldumo lygmenyje stebuklais ir malonėmis garsėjusias Švč. Mergelės Marijos skulptūras (p. 176–196). Tyrinėtoja, remdamasi ekspedicijų aprašais, publikuotais šaltiniais, ikonografinė medžiaga, kraštotyrimo pobūdžio publikacijomis, nagrinėja stebuklingųjų Marijos skulptūrėlių gerbimo formas, kokie prašymai vyravo ir kaip buvo atsidėkojama už gautas malones. Ji prieina prie išvados, kad tokias skulptūrų galias lemdavo ne ikonografinės bei plastinės jų savybės, bet visų pirma su jomis susiję tikinčiųjų patirti išgyvenimai ar šių skulptūrų pastatymo vietų (šaltinio, medžio, akmens) sakralinis išskirtinumas.

J. Šlekonytė nagrinėja pasaką „Dievo motinos augintinė“, kurioje ryškėja prieštaringas Švč. Mergelės Marijos paveikslas: ji pristatoma kaip mergaitės globėja ir kaip negailestinga baudėja. Pasitelkusi platų europinį kontekstą, tyrinėtoja išvelgia netikėtų paralelių tarp šioje pasakoje vaizduojamos Dievo Motinos ir vadinamosios Juodosios Madonos ikonografinio pavidalo, kai Mergelė Marija vaizduojama kaip tamsiaveidė, taip pat sąsajų su archajiškomis žemdirbiškų bendruomenių praktikomis bei garbintomis deivėmis, pagaliau ir bendraisiais pasakų anytos ir pamotės įvaizdžiais (p. 225–244). Autorės išvelgtos įvairios kultūrinio lauko įtakos iš tiesų gana įtikimai paaiškina tradicinės krikščionybės rėmuose neįprastą Švč. Mergelės Marijos traktuotę.

Prie šių dviejų tyrimų prisideda ir Aušra Kairaitytė, kuri, beje, prieš porą metų apsigynė ir Marijos vaizdinui lietuvių folklore skirtą disertaciją¹³. Straipsnyje ji aptaria Švč. Mergelės Marijos paveikslą lietuvių etiologinėse sakmėse, nes šiame žanre jis itin ryškus ir aptinkamas siužetuose apie dangaus kūnų, gamtos reiškinių, žemės ir jos paviršiaus, naminių gyvulių, paukščių, vabzdžių, roplių ir augalų kilmę, žmogaus gyvenimo ypatumus (p. 45–261). Autorės apibendrinimu, etiologinėse sakmėse Marija atlieka tokius veiksmus, kurie neminimi nei Evangelijoje, nei apokrifiniuose tekstuose, taigi jos įvaizdis tautosakoje įgyja savitumo ir originalumo.

Pažymėtina, jog taip nuodugnai, kaip leidiniuose *Pamaldumas Išganytojui Lietuvos kultūroje* ir *Virgo Venerabilis: Marijos paveikslas Lietuvos kultūroje* įdėtuose folk-

.....
 13 Aušra Kairaitytė. *Švč. Dievo Motinos ir krikščionių šventųjų paveikslai tradiciniame lietuvių folklore: Doktoro disertacija* (Etnologija 07 H), Kaunas: VDU, 2011.

loristų straipsniuose, pastaraisiais metais lietuvių tautosaka santykio su krikščioniškais vaizdiniais aspektu, ko gero, neanalizuota. Akivaizdu, kad šiuo požiūriu daugiau nagrinėti lietuvių tradiciniai papročiai ir vaizduojamasis liaudies menas. Tai lėmė keletas aplinkybių. Prieškariu lietuvių folkloristų pajėgos nebuvo gausios. Iš to laikotarpio su tokia religine tematika besisiejiančių darbų paminėtina 1935 m. Jurgio Elisono parengta lietuvių sakmių ir pasakų tekstų apie Dievą-senelį publikacija¹⁴. Antra, prisidėjo ir istoriniai veiksniai, kai sovietmečiu, nutrūkus prieškario folkloro tyrimams, tokios temos negalėjo būti objektyviai nagrinėjamos. Vis dėlto ir tuomet, pamažu susikūrus stipriai lietuvių tautosakininkų mokyklai ir formaliai prisidengiant ateistine religijos kritika, buvo parašyta svarbių tyrinėjimų, kurie aktualumo neprarado ir šiandien. Galima paminėti paremiologo Kazio Grigo straipsnius apie patarles, kuriose figūruoja Dievas¹⁵, arba mitologo Norberto Vėliaus monografiją *Chtoniskasis lietuvių mitologijos pasaulis: Folklorinio velnio analizė*¹⁶, kurios viena dalis apžvelgia krikščioniškąjį velnio įvaizdžio antsluoksni, velnio vaizdavimą religinėje lietuvių raštijoje, taip pat – krikščioniškuosius tautosakinio velnio bruožus. N. Vėlius yra gilinęsis ir į lietuvių pasakų Dievo-senelio vaizdinio

14 Jurgis Elisonas. Dievas Senelis. Pasakos apie negyvosios gamtos kūnų, augalų ir gyvulių atsiradimą ir taip pat Dievą Senelį, kuris kitą kartą po žemę vaikščiojo ir žmones gyvenimo mokė, *Mūsų tautosaka*, 1935, t. IX, p. 3–268.

15 Kazys Grigas. Pagonybė ir krikščionybė liaudies pasaulėjautos raidoje, *LTSR MA darbai*, A serija, 1988, t. 1(102), p. 134–143.

16 Norbertas Vėlius. *Chtoniskasis lietuvių mitologijos pasaulis: Folklorinio velnio analizė*, Vilnius, 1987, p. 234–235.

problema¹⁷. Paminėtina ir tautosakininkės Bronislavos Kerbelytės studija „Sakmės ir padavimai apie pasaulio kilmę“, kurioje išsamiai nagrinėjamas sudėtingas minėtų žanrų kūrinių santykis su Biblija¹⁸.

Atrodytų, atgautosios nepriklausomybės metais ši tyrimų situacija turėjo natūraliai pasikeisti ir lietuvių tautosakos tyrinėjimų krikščioniškuoju aspektu ženkliai pagausėti. Tačiau, net patiems autoriams dažnai to nereflektuojant, nūdienos, kaip ir sovietmečio, folkloristikos darbuose tebėra ryški nuostata krikščioniškuosius kokio nors tautosakinio vaizdinio ypatumus ar žanro bruožus laikyti vėlyvesniais, o kartu – ir ne tokiais vertingais. Todėl iš tradicinės kultūros ypatumų kaip esmingiausi bruožai nurodomi tie, kurie, kaip spėjama, paveldėti iš ikikrikščioniškųjų laikų, o aiškūs krikščioniškasis antsluoksni yra tiesiog nutylimas. Toks tyrimo pobūdis kartais gali nemenkai iškraipyti bendrą vaizdą, nes įvairiarūšei liaudies kultūrai iš esmės būdinga semantiškai vientisa, ikikrikščioniškuosius ir krikščioniškuosius elementus jungianti pasaulėžiūros sistema. Todėl, siekiant nuodugniau atskleisti lietuvių tautinei savimonei būdingas pasaulėžiūros nuostatas, lietuvių tautosakos analizė krikščioniškuoju aspektu vis dar tebėra aktuali.

Nors leidinio sudarytoja G. Surdokaitė „Pratarmėje“ nedetalizuoja, kiek straipsnių ji priskiria liaudies pamaldumo studijų sričiai, vis dėlto galima numanyti, kad tik vieną ar kelis. Tuo tarpu mūsų nuomone, tokių liaudiškojo pamaldumo atspindžių galima įžiūrėti bene visose šio rinkinio publikaci-

17 Norbertas Vėlius. Lietuvių pasakos senelio dievo kilmės problema, *LTSR MA darbai*, A serija, 1979, t. 3(68), p. 87–99.

18 Bronislava Kerbelytė. Sakmės ir padavimai apie pasaulio kilmę, kn.: *Lietuvių mitologija*, t. 3, Vilnius, 2004, p. 258–299, 1-asis leidimas – Vilnius, 1977.

jose: parengtose tiek menotyrininkų, tiek kitų humanitarinių mokslų specialisčių. Atkreipsime dėmesį tik į porą tyrimų.

Štai pirmajame knygos straipsnyje Ona Daukšienė, aptardama Švč. Mergelės Marijos vaizdavimą lotynakalbėje XVII a. Mikalojaus Konstantino Sarbievijaus poezijoje (p. 9–30), ne kartą konstatuoja, jog pagal Vakarų Europos marijinės literatūros ir ikonografijos tradicijas poeto žodžiais tapomas Marijos paveikslas yra įkomponuojamas į lietuviško peizažo foną. Toks įspūdis susidaro, matyt, ir todėl, kad nagrinėjamame kūrinyje – keturių epodžių cikle „Keturiolika Mergelės Marijos Mylios, arba Vieša iškilminga procesija į Švenčiausios Mergelės Motinos Trakų šventovę“ – M. K. Sarbievijus vaizdingai aprašo maldininkų procesijos kelionę Vilniaus apylinkėmis į Trakus, prie seniausiojo Lietuvoje ir pirmojo stebuklais pagarsėjusio Trakų Dievo Motinos paveikslą. Jis pagaviai perteikia vietinį su Marijos gerbimo vieta susijusį koloritą, mini lietuviškus vietovardžius ir pan. Šiam barokinės stiliškos persmelktam epoezijos kūriniui O. Daukšienės pateikti komentarai atskleidžia, kad tokios jėzuitų rengtos procesijos buvusios labai populiarios ir sutraukdavo ne tik visą miesto prastuomenę, bet ir aukštuosius asmenis.

Vyraujančią menotyrinę leidinio problematiką įdomiais atspalviais papildo istorikės Vaidos Kamuntavičienės tyrimas apie XVII a. Žemaičių vyskupijos bažnytines brolijas ir pamaldumą Švč. Mergelei Marijai (p. 31–53). Tai padėjo dvasininkams geriau organizuoti krikščioniškąjį parapijų gyvenimą ir per brolijas stiprinti tikėjimo sklaidą Žemaitijoje. O Švč. Mergelės Marijos pasiaukojamo gyvenimo istorija turėjo padėti žmonėms lengviau perprasti krikščioniškas tiesas ir priimti moralinius principus. Be to, pasak tyrinėtojos, nelabai raš-

tingoje visuomenėje, kokia buvo to meto Žemaitijoje, vienas iš svarbių būdų skleisti krikščioniškajai žiniai buvo ir bažnytinė dailė, vizualiai perteikianti biblinius siužetus. Todėl šiuo požiūriu labai svarbūs buvo ir bažnyčiose įrengiami brolių altoriai bei jų ikonografija. Apskritai šios vizitacijos duomenys rodo, kad brolių nariai turėjo nemaža laiko per savaitę praleisti bažnyčiose ir kitaip aktyviai dalyvauti parapijos religiniame gyvenime.

Šie du straipsniai parodo, kaip labai netikėtuose kontekstuose gali išryškėti amžių ūkuose nutolusi mūsų protėvių – ir iškilusių asmenų, ir paprastų to meto gyventojų – kasdienybė ir krikščioniškoms religinėms praktikoms joje tekusi vieta ir reikšmė.

Mėginant apibendrinti visa tai, kas pasakyta, galima konstatuoti, jog skaitytojus pasiekusi knyga *Virgo Venerabilis: Marijos paveikslas Lietuvos kultūroje* gana plačiai atspindi Švč. Mergelės Marijos vaizdinio raiškos daugialypiuose kultūriniuose Lietuvos kontekstuose įvairovę. Leidinyje taip pat atskleidžiamas krikščionybės kaip kūrybingumą skatinančios galios suvokimas, kuris yra reikšmingas norint geriau suprasti bažnytines ir liaudiškojo pamaldumo praktikas, taip pat yra svarbus LDK sakralinės dailės ir literatūros studijoms, liaudies pasaulėžiūros ir folkloro tyrimams. Neabejotina, jog šią knygą turėtų perskaityti kiekvienas, besidomintis krikščionybės poveikiu Lietuvos kultūrai ir menui istorija. O Lietuvos kultūros tyrimų instituto Sakralinio meno paveldo skyriaus kitų *Religinės kultūros paveldo studijų* tomų sudarytojams belieka palinkėti ir toliau taip nuosekliai į vieną gretą burti įvairių sričių mokslininkus ir skatinti tarpdisciplininį jų dialogą tiriant krikščioniškąjį kultūros paveldą Lietuvoje.

Radvilė Racėnaitė